

УДК 334.012.63/.64:355(477)

DOI: <https://doi.org/10.32782/1814-1161/2024-1-17>

Кобеля-Звір М.Я.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри підприємництва, торгівлі та логістики
Львівського торговельно-економічного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5627-9408>

Звір Ю.В.

здобувач кафедри підприємництва, торгівлі та логістики
Львівського торговельно-економічного університету
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-2749-1916>

Kobelia-Zvir Mariana

Candidate of Economic Sciences, Docent,
Associate Professor at the Department of Entrepreneurship, Trade and Logistics
Lviv University of Trade and Economics

Zvir Yurii

Postgraduate at the Department of Entrepreneurship, Trade and Logistics
Lviv University of Trade and Economics

ГРАНТИ USAID ДЛЯ СТВОРЕННЯ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНИХ МОДЕЛЕЙ ЕКОНОМІЧНОЇ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ В АГРОСЕКТОРІ

USAID GRANTS FOR THE CREATION AND IMPLEMENTATION OF EFFECTIVE ECONOMIC MODELS REINTEGRATION OF VETERANS IN THE AGRICULTURAL SECTOR

Стаття докладно розглядає Програму USAID з аграрного і сільського розвитку (АГРО) за напрямком «Створення та впровадження ефективних моделей економічної реінтеграції ветеранів/ок в агросекторі». У дослідженні продемонстровано, що запропоновані програмою гранти сприятимуть інтенсифікації процесу залучення ветеранської спільноти до працевлаштування в аграрній сфері, а також розвитку самозайнятості, започаткуванню та розширенню/відновленню власного бізнесу в аграрній сфері. Відображено специфіку та пріоритети програми, а саме: проектні заходи повинні сприяти підвищенню кваліфікації, перекваліфікації для подальшого працевлаштування в аграрній сфері, а також розвитку самозайнятості, започаткуванню та розширенню/відновленню власного бізнесу в аграрній сфері. Акцентовано: грантодавець планує підтримати такі проекти, в результаті виконання яких буде надана підтримка як ветеранам-чоловікам, так і ветеранам-жінкам, а також тим, що мають інвалідність. Зроблено наголос: Програма АГРО націлена не лише підтримати грантами проекти, що сприятимуть процесу реінтеграції ветеранів, але й розвитку агросектору України. Наголошено: Програма USAID АГРО заохочує заявки від українських комерційних і некомерційних організацій, що відповідають критеріям прийнятності, які вивляють інноваційний підхід, лідерство та компетентність для створення та впровадження ефективних моделей економічної реінтеграції ветеранів/ок в агросекторі, а також ті, що ще не отримували грантового фінансування USAID. За результатами дослідження напрацьовано ряд рекомендацій для організацій-заявників, врахування яких сприятиме отриманню грантового фінансування. Зокрема, продемонстровано, якою повинна бути аргументація проекту, щоб заявники могли претендувати на високі бали за такими критеріями оцінювання: «Реалістичність проектування та технічного підходу і потенційний вплив проекту», «Практичний релевантний досвід роботи заявника», «Управлінський та програмний потенціал», «Економічна ефективність та бюджет проекту».

Ключові слова: гранти для ветеранів, грантова підтримка ветеранів, гранти для бізнесу, гранти для АГРО, гранти USAID, Програма АГРО.

The article examines in detail the USAID Program for Agrarian and Rural Development (AGRO) in the direction of "creation and implementation of effective models of economic reintegration of veterans/women in the agricultural sector". The study demonstrated that the grants offered by the program will contribute to the intensification of the

process of involving the veteran community in employment in the agricultural sector, as well as the development of self-employment, starting and expanding/restoring one's own business in the agricultural sector. The specifics and priorities of the Program have been demonstrated, namely: project measures should contribute to the improvement of qualifications, retraining for further employment in the agricultural sector, as well as the development of self-employment, starting and expanding/restoring one's own business in the agricultural sector. It is emphasized that the grantor plans to support projects that will be planned in such a way that as a result of their implementation, support will be provided to both male and female veterans, as well as those with disabilities. It was emphasized that the AGRO Program aims not only to support with grants projects that will contribute to the process of reintegration of veterans, but also to the development of the agricultural sector of Ukraine. It is emphasized that the USAID AGRO Program encourages applications from Ukrainian commercial and non-commercial organizations that meet the eligibility criteria, that demonstrate an innovative approach, leadership and competence to create and implement effective models of economic reintegration of veterans/women in the agricultural sector, as well as those that did not receive USAID grant funding. Based on the results of the research, a number of recommendations have been developed for applicant organizations, the consideration of which will contribute to obtaining grant funding. In particular, it is demonstrated what the project's reasoning should be so that applicants can claim high points according to the following evaluation criteria: "Realism of the design and technical approach and the potential impact of the project", "practical relevant work experience of the applicant", "management and program potential", "economic efficiency and project budget".

Keywords: grants for veterans, grant support for veterans, grants for business, grants for agriculture, USAID grants, AGRO Program.

Постановка проблеми. Продовження агресивних дій Росії проти України призводить до зростання числа ветеранів війни, що сприяє збільшенню їх частки в суспільстві. Прогнози Міністерства у справах ветеранів показують: після завершення бойових дій їх кількість може зрости до 4-5 мільйонів людей. Більшість ветеранів становлять чоловіки віком 30-45 років, але також зростає частка жінок, яка наразі становить близько 9%. Опитування ветеранів підтверджують бажання до самореалізації у професійній сфері та готовність повноцінно включатися у відбудову в мирний час. Для успішної реінтеграції їм необхідна підтримка у відновленні та отриманні нових компетенцій, а також визнання та усвідомлення цінності набутого досвіду для цивільного життя. У той же час агропродовольчий сектор відзначає втрату спеціалістів [7; 8].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До теми підтримки ветеранів та членів їх родин зверталися такі вітчизняні науковці та дослідники: Т.І. Захаріна, О.А. Сороківська, О.Б. Мосій, Т.І. Кужда, К.М. Краус, Н.М. Краус, А.І. Ігнатюк, З.Г. Гонтар, А.В. Каспрук, І.В. Тарновська, В.П. Власова та інші [1; 2; 4-6; 9; 10].

Т.І. Захаріна у своїх дослідженнях розкрила особливості побудови процесу реінтеграції ветеранів гібридної війни в Україні на основі принципів Quadruple Helix. Науковиця наголосила: «Дана модель соціально-економічних відносин як розширена версія моделі Triple Helix передбачає співпрацю між різними колами науковців, виробниками та органами влади, додаючи до учасників взаємодії четверту спіраль – громаду чи громадянське суспільство» [9].

О.А. Сороківська, О.Б. Мосій, Т.І. Кужда дослідили досвід розвинутих країн (США, Великобританії, Канади) щодо формування сприятливого соціального, інституційного й інформаційного середовища для відкриття власної справи і реалізації підприємницьких ініціатив демобілізованих учасників бойових дій. Автори зазначили: «Для успішної допомоги ветеранам потрібно

врахувати кращу практику волонтерських ініціатив та досвід розвинутих країн» [6].

К.М. Краус, Н.М. Краус, А.І. Ігнатюк зауважили: «На практиці, щоб залучити ветеранів до підприємництва, надати допомогу суб'єктам ветеранського бізнесу, треба правильно зрозуміти ветеранське середовище, оцінити готовність ветеранів до підприємницької діяльності» [2].

Зазначені автори зробили вагомий внесок у дослідження фінансових інструментів для ветеранів та членів їх родин, зокрема задля реінтеграції та соціалізації. Вони продемонстрували, що ветеранський бізнес – це перш за все механізм соціалізації для цієї категорії населення України. У даному контексті автори розглядали різні грантові програми, які були актуальними для ветеранської спільноти з початку війни Росії проти України. Проте поза увагою залишилися грантові інструменти програми USAID АГРО, які спрямовані на залучення такої спільноти до аграрного бізнесу в Україні.

Мета статті. Цілями дослідження є аналіз Програми USAID з аграрного і сільського розвитку (АГРО) за напрямком «Створення та впровадження ефективних моделей економічної реінтеграції ветеранів/ок в агросекторі», виявлення специфіки та пріоритетів, а також особливості участі у грантовому конкурсі. Завданням дослідження є напрацювати ряд рекомендацій для організацій-заявників, врахування яких сприятиме отриманню грантового фінансування.

Виклад основних результатів дослідження. Програма USAID з аграрного і сільського розвитку (Програма USAID АГРО) – це 7-річний проект (2019–2026), що фінансується Агентством США з міжнародного розвитку та реалізується компанією «Кімонікс Інтернешнл» [3]. Метою Програми USAID АГРО є прискорення економічного розвитку сільських громад України, які потребують найбільшої підтримки, шляхом покращення управління в сільськогосподарському секторі, що сприятиме розвитку більш продуктивних, сучасних і прибуткових мікро-, малих та середніх сільськогосподар-

ських підприємств (ММСП), які успішно інтегруватимуться в конкурентні українські та міжнародні ринки. 23 лютого 2023 року Програма АГРО оголосила конкурс на одержання грантів для створення та впровадження ефективних моделей економічної реінтеграції ветеранів/ок в агросекторі. Мета підтримки - забезпечити успішну економічну реінтеграцію ветеранів/ок шляхом залучення їх до роботи в аграрному секторі та зміцнення їх професійних та підприємницьких навичок [8; 11].

Особливістю цієї грантової підтримки є те, що діяльність, підтримана грантом, повинна сприяти підвищенню кваліфікації, перекваліфікації для подальшого працевлаштування в аграрній сфері, а також розвитку самозайнятості, започаткуванню та розширенню/відновленню власного бізнесу в аграрній сфері.

Розробники ініціативи акцентували: організації-заявники мають планувати свої проекти таким чином, щоб у результаті їх виконання була надана підтримка як ветеранам-чоловікам, так і ветеранам-жінкам, а також тим, що мають інвалідність. Представники програми вважають: ефективними і результативними виявляться наступні заходи, профінансовані грантом:

- Розробка методології та технічного підходу до економічної реінтеграції ветеранів/ок до аграрної сфери.

- Підготовка дорожньої карти для ветеранів/ок, керівників аграрних підприємств щодо шляху ветеранів/ок до агропідприємств, підготовки колективу до роботи з ветеранами.

- Інформаційно-консультаційна підтримка ветеранів/ок, агровиробників та інших зацікавлених сторін щодо працевлаштування ветеранів в аграрну сферу.

- Інформаційна кампанія щодо підтримки ветеранів у працевлаштуванні.

- Визначення потреб ветеранів/ок.

- Виявлення потреб аграрних підприємств у спеціалістах (професії).

- Проведення профорієнтаційної роботи.

- Розробка/адаптація навчальних програм.

- Проведення професійних навчань, навчань щодо підготовки резюме, мотиваційного листа, проходження співбесіди, опрацювання ресурсів для пошуку роботи та ін.

- Організація стажувань.

- Поширення напрацьованого досвіду.

- Інші активності, що сприятимуть досягненню мети [8].

Відмінною особливістю програми є її бюджет у розмірі до 9,125,000 грн за рахунок одного-двох грантів.

На думку експертів, якщо грантоотримувачам вдасться ефективно використати ці ресурси, то будуть досягнуті такі результати:

1. Загальна кількість ветеранів/ок, які отримають послуги в межах проекту, – від 500 до 1000 осіб.

2. Щонайменше 30% учасників проекту, які будуть працевлаштовані на агропідприємствах, самозайняті або започаткують/розширять/відновлять власну справу.

3. Буде створено/адаптовано від 3 до 5 навчальних програм.

4. Збільшиться кількість аграрних підприємств, залучених до співпраці.

5. Буде розроблений реалістичний дієвий план масштабування [8].

Програма АГРО надає можливість подання заявок для організацій, які відповідають наступним критеріям:

- Заявники можуть бути зареєстрованим українським недержавним суб'єктом господарювання (за виключенням фізичних осіб – підприємців) або неурядовою організацією, офіційно створеними, визнаними відповідними органами влади України, мати добру репутацію, а також відповідати всім чинним цивільним та фіскальним нормам.

- Заявники повинні мати досвід принаймні в одному із зазначених напрямків – навчанні дорослих, навчанні для сприяння самозайнятості/працевлаштуванню/підвищенню кваліфікації персоналу загалом та/або в аграрній сфері зокрема, реінтеграції/підтримці ветеранів, відповідний досвід в аграрній сфері, що сприяє розумінню потреб ринку праці аграрної сфери та інструментів розвитку необхідних компетенцій персоналу, за-требуваного в аграрній сфері.

- Заявники повинні запропонувати кандидатів щонайменше на три посади ключового персоналу: керівник проекту, менеджер навчальних програм та спеціаліст із проектною роботою.

- Заявники повинні продемонструвати раціональне управління у формі фінансової, адміністративної та технічної стратегії та процедур і представити систему внутрішнього контролю, що захищає активи, запобігає шахрайству, розтратам і зловживанням, а також сприяє досягненню цілей і завдань програми [8; 11].

Перевагою програми є те, що брати участь у ній можуть нові організації, які відповідають вищезазначеним критеріям. Заявки на фінансування приймаються до 1 квітня 2024 року. Заявки формуються українською мовою. Усі заявки повинні подаватися в електронному вигляді разом із додатками на електронну пошту Програми АГРО. Окрім форми заявки, заявники повинні надати наступні документи:

- форму самооцінювання Заявника;

- копію чинних реєстраційних документів Заявника;

- копію чинного статуту або статутних норм Заявника;

- копію перевіреної фінансової звітності Заявника за останній доступний фінансовий рік;

- резюме ключового персоналу, а також профільних експертів та спеціалістів [8].

Проаналізувавши критерії оцінювання внутрішнього комітету проектних пропозицій заявників, ми сформуваємо ряд рекомендацій для організації-заявників:

1. Щоб набрати максимальну суму балів за критерієм «Реалістичність проектування та технічного підходу, потенційний вплив проекту», рекомендуємо:

– Забезпечте, щоб ваш підхід був не лише новаторським, але й реалістичним. Подавайте докази ефективності або перспективи нових підходів.

– Переконайтеся, щоб робочий план був чітким та здатним до виконання, відображайте всі кроки досягнення цілей проекту.

– Запропонуйте конкретні механізми моніторингу та оцінки, які об'єктивно вимірюються показниками.

– Продемонструйте, як запропоновані механізми віддзеркалюють прогрес проекту та його вплив на цільову аудиторію.

– Проаналізуйте, наскільки запропонована діяльність відповідає потребам ветеранів у плані працевлаштування/самозайнятості та економічної реінтеграції.

– Представте конкретні приклади того, як проект сприятиме досягненню змін та принесе бенефіт ветеранам.

– Забезпечте, щоб ваша діяльність мала потенціал стимулювати інші організації до розвитку та реалізації заходів, спрямованих на працевлаштування ветеранів.

– Відобразіть, яким чином ваш проект може служити прикладом чи надихати інші ініціативи та як ви плануєте сприяти обміну досвідом та передавати кращі практики іншим організаціям.

– Підкресліть, як взаємодія з іншими організаціями може збільшити ефективність та вплив вашого проекту на цільову аудиторію.

2. Щоб набрати максимальну суму балів за критерієм «Практичний релевантний досвід роботи заявника», рекомендуємо:

– Надайте докази досвіду в одному з напрямків – навчанні дорослих; навчанні для сприяння самозайнятості/працевлаштуванню/підвищенню кваліфікації персоналу загалом та в аграрній сфері зокрема; реінтеграції/підтримці ветеранів; відповідного досвіду в аграрній сфері, що визначає розуміння потреб ринку праці аграрної сфери та інструментів розвитку необхідних компетенцій персоналу.

– Продемонструйте наявність комбінованого досвіду діяльності, спрямованої на підвищення кваліфікації, перекваліфікацію, самозайнятості або започаткування/розширення власної справи ветеранів, зокрема в аграрній сфері.

– Надайте перелік реалізованого за останні 3 роки вашою організацією або її членами, партнерськими організаціями (у разі створення партнерств для реалізації проекту) у наступних сферах: проведення навчань, стажувань та інших заходів, релевантних для виконання діяльності в межах проекту.

– Зазначте контакти 3 осіб, які можуть надати відгуки щодо раніше реалізованих проектів.

3. Щоб набрати максимальну суму балів за критерієм «Економічна ефективність та бюджет проекту», рекомендуємо:

– Забезпечте, щоб ваш бюджет був чітким і обґрунтованим, відображаючи стратегічне та ефективне використання субгрантових ресурсів та співфінансування.

– Обґрунтуйте, як запропоноване фінансування сприятиме досягненню цілей проекту та максимізує використання ресурсів.

– Забезпечте власний внесок у загальну вартість проекту.

– Оцініть співвідношення між часткою співфінансування та часткою АГРО, якщо така є, і забезпечте логічне пояснення цього співвідношення.

– Детально опишіть джерела фінансування та їхню обґрунтованість для демонстрації фінансової стійкості та довгострокового планування.

– Розробіть детальний кошторис проекту та забезпечте відомості для кожної категорії витрат.

– Поясніть обґрунтованість та доцільність витрат, враховуючи їхній внесок у досягнення поставлених завдань.

4. Щоб набрати максимальну суму балів за критерієм «Управлінський та програмний потенціал», рекомендуємо:

– Продемонструйте ефективність організації з точки зору внутрішньої структури, технічного потенціалу та ключового персоналу.

– Подбайте про докази попереднього досвіду, кваліфікації, репутації, доцільності та навичок ключового персоналу.

– Зазначте «послужний список» організації-заявника.

– Продемонструйте належний потенціал щодо управління фінансами.

– Сформуйте команду проекту з підтвердженою комбінованою експертизою у впровадженні навчальних програм/функціонуванні ринку персоналу/пристосуванні його потреб/необхідних навичок для аграрної сфери, а також експертизи у реінтеграції ветеранів із урахуванням їх потреб.

– Додайте до пакета документів резюме ключових членів команди.

Висновки. Отже, аналіз Програми USAID з аграрного і сільського розвитку (АГРО) за напрямком «Створення та впровадження ефективних моделей економічної реінтеграції ветеранів/ок в агросекторі» продемонстрував, що запропоновані програмою гранти для комерційних та некомерційних організацій сприятимуть інтенсифікації процесу залучення ветеранської спільноти до працевлаштування в аграрній сфері, а також розвитку самозайнятості, започаткуванню та розширенню/відновленню власного бізнесу в аграрній сфері. Специфіка та пріоритети програми сфокусовані не лише на реінтеграції ветеранів, але й на розвитку агросектору України. За результатами дослідження напрацьовано ряд рекомендацій для організацій-заявників, врахування яких сприятиме отриманню грантового фінансування. Подальші дослідження можуть стосуватися аспектів результативності такої грантової підтримки для ветеранів як механізму соціалізації.

Бібліографічний список:

1. Гонтар З.Г., Каспрук А.В. Особливості публічного управління зайнятостю ветеранів в Україні у контексті євроінтеграції. *Публічне управління та соціальна робота*. 2023. № 2. С. 5–13. URL: <https://journal.ldubgd.edu.ua/>

- index.php/soc/article/view/2644/2534 (дата звернення: 24.02.2024).
- Краус К.М., Краус Н.М., Ігнатюк А.І. Ветеранське підприємство та бізнес в Україні: інституційна, фінансова та проектна складова практичної реалізації. *European scientific journal of Economic and Financial innovation*. 2023. No. 1(11). P. 98–111. URL: <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/185/151> (дата звернення: 15.02.2024).
  - Кімонікс Інтернешнл. URL: <https://chemonics.com/> (дата звернення: 03.02.2024).
  - Кобеля-Звір М.Я. Грантові можливості програми «eРобота» для старту та розвитку власної справи ветеранів та членів їх родин. *Механізм регулювання економіки*. 2023. № 3(101). С. 27–31. URL: <http://www.mer-journal.sumy.ua/index.php/journal/article/view/165> (дата звернення: 04.02.2024).
  - Кобеля-Звір М.Я. Грантові програми для ветеранів та членів їх родин: перспективи та труднощі. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки»*. 2023. № 3 (109). С. 13–18. URL: <http://www.puet.poltava.ua/index.php/economics/article/view/194> (дата звернення: 24.02.2024).
  - Сороківська О.А., Мосій О.Б., Кужда Т.І. Відкриття власної справи як шлях соціально-економічної адаптації ветеранів АТО. *Інноваційна економіка : науково-виробничий журнал*. 2017. № 5–6(69). С. 139–145. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/22035/1/Sorokivska_O_A.pdf (дата звернення: 07.02.2024).
  - Офіційний веб-сайт Міністерства економіки. URL: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA> (дата звернення: 04.02.2024).
  - Програма USAID з аграрного і сільського розвитку (АГРО). Доповнення 1 до Запиту на подання заявок (ЗПЗ) на одержання субгранту № 63. Назва діяльності: Розбудова моделей реінтеграції ветеранів в агросектор. Дата опублікування: 23 лютого 2024 р. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1nNvsEVtJcXUBX6PAwDjvRGrpES6ebysA> (дата звернення: 13.02.2024).
  - Захаріна Т.І. Особливості організації процесу реінтеграції ветеранів гібридної війни: підхід QUADRUPLE HELIX. *Педагогічні науки : збірник наукових праць*. 2023. Вип. 102. С. 62–67. URL: <https://www.ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/view/4548/4017> (дата звернення: 22.02.2024).
  - Тарновська І.В., Власова В.П. Активізація підприємницької ініціативи як спосіб забезпечення зайнятості ветеранів АТО/ООС: українська практика та світовий досвід. *Проблеми економіки*. 2021. № 4. С. 203–210. URL: <https://media.proquest.com/media/hms/PFT/1/ZpuJM?s=AfeZpRoWhrm7NNNtuG4jcf7%2BMEw%3D> (дата звернення: 09.02.2024).
  - Центр розвитку «ЧАС ЗМІН». URL: <https://chaszmin.com.ua/granty-2024/> (дата звернення: 03.02.2024).
  - financial and project components of practical implementation]. *European scientific journal of Economic and Financial innovation*, no. 1(11), pp. 98–111. Available at: <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/185/151> (accessed February 15, 2024).
  - Kimoniks Interneshnl. Available at: <https://chemonics.com/> (accessed February 3, 2024).
  - Kobelia-Zvir M. Ya. (2023) Hrantovi mozhlyvosti prohramy «ieRobota» dlia startu ta rozvytku vlasnoi spravy veteraniv ta chleniv ikh rodyn [Grant opportunities of the «eRobota» program for starting and developing their own business for veterans and their family members]. *Mekhanizm rehulivuvannia ekonomiky*, no. 3(101), pp. 27–31. Available at: <http://www.mer-journal.sumy.ua/index.php/journal/article/view/165> (accessed February 4, 2024).
  - Kobelia-Zvir M. Ya. (2023) Hrantovi prohramy dlia veteraniv ta chleniv ikh rodyn: perspektyvy ta trudnoschi [Grant programs for veterans and their family members: prospects and difficulties]. *Naukovyj visnyk Poltav'skoho universytetu ekonomiky i torhivli. Seria «Ekonomichni nauky»*, no. 3 (109), pp. 13–18. Available at: <http://www.puet.poltava.ua/index.php/economics/article/view/194> (accessed February 24, 2024).
  - Sorokiv'ska O. A., Mosij O. B., Kuzhda T. I. (2017) Vidkryttia vlasnoi spravy iak shliakh sotsial'no-ekonomichnoi adaptatsii veteraniv ATO [Opening one's own business as a way of socio-economic adaptation of ATO veterans]. *Innovatsijna ekonomika : nauково-vyrobnychyj zhurnal*, no. 5–6' (69), pp. 139–145. Available at: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/22035/1/Sorokivska_O_A.pdf (accessed February 7, 2024).
  - Ofitsijnyj veb-sajt Ministerstva ekonomiky [Official website of the Ministry of Economy]. Available at: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA> (accessed February 4, 2024).
  - Prohrama USAID z ahrahnoho i sil's'koho rozvytku (AHRO). Dopovnennia 1 do Zapytu na podannia zaiavok (ZPZ) na oderzhannia subhrantu № 63. Nazva diial'nosti: Rozbudova modelej reintehratsii veteraniv v ahrosetektor. Data opublikuvannia: 23 liutoho 2024 r. [USAID Program for Agrarian and Rural Development (AGRO). Addendum 1 to the Request for Applications (RFP) for receiving sub-grant No. 63. Activity name: Development of veterans' reintegration models in the agricultural sector. Publication date: February 23, 2024]. Available at: <https://drive.google.com/drive/folders/1nNvsEVtJcXUBX6PAwDjvRGrpES6ebysA> (accessed February 13, 2024).
  - Zakharina T. I. (2023) Osoblyvosti orhanizatsii protsesu reintehratsii veteraniv hibrydnoi vijny: pidkhid QUADRUPLE HELIX [Peculiarities of organizing the reintegration process of hybrid war veterans: the QUADRUPLE HELIX approach]. *Pedahohichni nauky : zbirnyk naukovykh prats'*, is. 102, pp. 62–67. Available at: <https://www.ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/view/4548/4017> (accessed February 22, 2024).
  - Tarnov'ska I. V., Vlasova V. P. (2021) Aktyvizatsiia pidpriemnyts'koi initsiatyvy iak sposib zabezpechennia zajniatesti veteraniv ATO/OOS: ukrains'ka praktyka ta svitovyj dosvid [Activation of the entrepreneurial initiative as a way to ensure the employment of veterans of the ATO/OOS: Ukrainian practice and world experience]. *Problemy ekonomiky*, no. 4, pp. 203–210. Available at: <https://media.proquest.com/media/hms/PFT/1/ZpuJM?s=AfeZpRoWhrm7NNNtuG4jcf7%2BMEw%3D> (accessed February 9, 2024).
  - Tsentr rozvytku «ChAS ZMIN» [“TIME OF CHANGES” development center]. Available at: <https://chaszmin.com.ua/granty-2024/> (accessed February 3, 2024).

References:

- Hontar Z. H., Kaspruk A. V. (2023) Osoblyvosti publichnoho upravlinnia zajniatistiu veteraniv v Ukraini u konteksti ievrointehratsii [Peculiarities of public management of employment of veterans in Ukraine in the context of European integration]. *Publichne upravlinnia ta sotsial'na robota*, no. 2, pp. 5–13. Available at: <https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/soc/article/view/2644/2534> (accessed February 24, 2024).
- Kraus K. M., Kraus N. M., Ihnatiuk A. I. (2023) Veterans'ke pidpriemnytstvo ta biznes v Ukraini: instytutstijna, finansova ta projektna skladova praktychnoi realizatsii [Veteran entrepreneurship and business in Ukraine: institutional,